Raffaele De Seneen
Scritti in dialetto foggiano

TERMINI TRATTI DA INVENTARI DI FAMIGLIE FOGGIANE REDATTI NEL ‘700 DA NOTAI DELL’EPOCA – LORO TRASFORMAZIONE E CONSERVAZIONE NEL DIALETTO FOGGIANO

Tiratoj-Tiraturi (tiretti) Taratùre
Mascatura a chiave (serratura) Masc’katùre
Tornaletto (cortina di pizzo con frange per abbellimento del letto) Turnalìtte
Buffetta (credenza per riporre stoviglie e argento) Buffè
Cassabanca (cassapanca) Casciabbànghe
Cultra (Coperta-coltre) Cùtre – Cutràre donne che le confezionava
Caldara (Caldaia) Cavedàre
Frizzola (Tegame per friggere) Frezzòle
Grattacacio (grattugia per formaggio) Grattacàse
Schiumarola (Attr da cucina) Sc’kumaròle
Tiella (Tegame) Tièlle
Fazzatora (mobile da cucina per impastare o conser farina) Fazzatòre
Lopa (Catena con ganci terminali per recuperare secchio caduto in fondo al pozzo) Lòpe

dal Gruppo Faebook "Il dialetto di Foggia" del 26/05/2020

I giochi di strada di una volta

Le biglie [I pallùcce - I ppalluzz]
In questo caso, è stato l'asfalto che ha ricoperto ogni cosa: strade, vicoli e piazzette, che ha determinato la fine di questo avvincente gioco; l'ideale, infatti, erano gli spiazzi di terra battuta. Qui il gioco era individuale, si usavano biglie di vetro colorate, ma c'erano anche quelle di ceramica bianca (chiamate *crocis*) che normalmente erano le più pregiate e le *nerine* chiamate così per via del loro colore; vi era una classificazione delle biglie anche in base alla grandezza per cui esistevano *i' mezzàne* e *i' mezzanélle*.
Il gioco iniziava praticando una fossetta nel terreno, u' càcce (il caccio, volendolo italianizzare), poi tutti i giocatori, dalla stessa distanza dal "caccio", 5-6 metri circa, lanciavano la propria pallina cercando di imbucarla nel "caccio", o quanto meno di farla arrivare il più vicino possibile. La maggiore vicinanza al "caccio" determinava l'ordine di partecipazione al gioco.

Come una particolare "conta", ne abbiamo già parlato.
In sostanza il giuoco consisteva nel colpire la pallina dell'avversario con la propria, così da catturarla e venirne in possesso. Ma prima di poter procedere a tanto, bisognava essere abilitati, cioè diventare "cacciatori", e questa qualità si assumeva passando per il "caccio", cioè facendovi finire dentro la propria pallina.

Una volta "cacciatori", si poteva iniziare a mirare e colpire la pallina avversaria più vicina, e così di seguito fino a colpirle tutte, cosa rara, o passare la mano al successivo avversario in caso di tiro mancato. Per procedere al tiro, si puntava il dito mignolo sinistro nel punto dove stava la pallina, si protraeva in avanti la mano con le altre tre dita chiuse e il pollice allungato, il "vano" costituito fra il pollice e le tre dita chiuse diventava l'alloggioincastro per il mignolo della destra che messa allo stesso modo dell'altra creava anch'essa l'alloggio-incastro per la biglia. Poi il pollice si portava a mo' di leva, o molla a scatto, dietro la pallina diventandone l'elemento propulsore. Infatti, facendolo scattare in avanti, a mo' di "scazzillo", la pallina partiva come un proiettile alla ricerca del bersaglio.

Poesie

Quìste è n'ànne de gràsce
Quìste è n'ànne de gràsce,
l'àcque 'mbònne 'a tèrre
u' gràne crèsce.
'A jumàre mène, s'accàrre ògne còse, pulìzze
e pòrte tùtte a' màre.
L'àcque ìnde e' pùzze
e l'èrve se mène fòre:
nàteche. sprùcede,
burràggene e marasciùlle.
Màgnene i pecùre
e u' tarrazzàne 'rrète pe 'rrète s'ènghije 'a vesàzze.
Vàsce vòle còcche calàndre e còcche taragnòle
l'àle abbagnàte
aspèttene nu ràgge de sòle.

RdS Genn/202\1

‘A tìne ‘i pànne
Quand’ànne so’ passàte,
ne vìste scòrre d’àcque
lescìve de cènere e pànne lùrde,
u’ fùnne u’ struculatùre sèmbe a ‘mmùlle.
E po’ u’ bagnètte e’ criatùre,
i frònne ammìsc’ke a resc’karià,
l’aulìve vèrde ca pretafòrte,
i fichedìgne e i cantatòre.
E si chiùveve fòre, sòtte a’ canàle
fìne c’ascève u’ sòle.
So’ cuntènde, ‘a segnòre nen t’hà jettàte,
n’ha fàtte a scàgne cu’ cinge vìcchije:
‘a tèrre e ha semenàte u’ vasanecòle.
Stàije n’ata vòte fòre,
aspètte, mo’ arrìve n’atu sòle.

RdS Dic/2017

Ce vòle l'àcque
Ce vòle l'àcque, pecchè ve lamendàte?
Mègghije 'ccussì
no a sfrùsce e vendàte.
Chiàne, ca' 'mbònne e trapàne 'a tèrre,
svèglije 'a summènde du gràne,
làve i stràde, i tìtte, i canàle.
S'arrepòse 'a lavannàre,
recètti i fìrre u' frabbrecatòre,
s'ènghijene sìcche, vùtte e saròle.
Ce vòle l'àcque, nen ve lamendàte
spècije p' chi tène da lavà peccàte.

RdS Nov/2020

Cùme chiàgne peccenènne
Per bambino da 0 a 6 anni e .... per ultra 70enni

Cùme chiàgne peccenènne
zùche, zùche 'a pupatèlle
s'accuijète e s'appasònne
'n cìle 'a lùne e quàtte stèlle.
Ninna-nànne ninnarèlle
ninnarèlle e ninnarèlle.
Che se sònne peccenènne
'na carròzze chi cavàlle
e 'na ròse senza spìne
dòije castàgne fàtte a vàlle.
Ninna-nànne ninnarèlle
ninnrèlle e ninnarèlle.
Arri arri cavallùcce
mo' se scète peccenònne
se stennècchije chi vrazzèlle
àpre l'ùcchije .... e quànd'è bèlle.
Ninna-nònne ninnarèlle
ninnarèlle e ninnarèlle.

Rds 11/2020

'U mùnne,
'u mùnne avèssa èsse mìzze tùnne
cùme a 'na zuppìre de gràne cùtte
e ìnde u' jànghe, ù nère, 'u rùsce, u' vèrde
..... tùtte i chelùre
agnùne nu sapòre
e 'nzìme, è vìste quànne ta bàtte u' còre,
'na bòmbe d'amòre.
RdS 11/2020

Saijètte angòre 'u sòle

Saijètte angòre 'u sòle quànne tramònde,
tène u' sànghe 'nda l'ùcchije
pàre nu gegànde che càle 'a càpe e s'addòrme.
'A lùne aspètte, è respettòse
e se fenèsce d'accungià: 'a cìpria 'mbàcce,
nu vèle 'n càpe, s'aggiùste i cègghije
nen tène frètte.
So' i stèlle ca tènene u' pèpe 'ngùle,
so' pònde da òre,
vonn'ascì pe' fà 'u strùsce e fàrese arremerà.
S'appìce ùne, po' dòije, po' tre
e 'a lùne: "Ueh, nenn'è u' mumènde
'spettàte ca s'addòrme veramènde!".
RdS 08/2020

‘U quadèrne ‘u quaratìne
‘U quadèrne ‘u quaratìne
Tùtte ‘a stòrije du riòne
scrìtte a ciàmbe de gallìne,
‘na chelònne pe Senèlle e po’ n’àte pe Chelìne:
“Mìtte a cùnde, po’ te pàghe!”
e se scònde a quinecìne.
‘Nzògne, làrde, prevelòne,
mìzze lìtre candedìne,
‘a cunzèrve pummadòre
ca u’ ragù pìgghije chelòre,
pasta lònghe, pasta còrte,
spezzatùre e remasùglije,
mìzze quìnde de fasùle.
‘Na chelònne è cùme a n’àte,
pàre cùme a ‘na casèrme
tùtte auguàle, ‘u stèsse ràngе,
bàste almène ca t’abbòtte,
mànghe sòle u’ trumbettìre:
“Parapparapà – parapparapà
‘’a zùppe s’è còtte, ‘a zùppe s’è còtte!”.
“Quà ‘u cùnde s’è allungàte,
so’ dùije mìse nen pagàte!”.
“Stàtte cìtte, che nu’ sàije
u’ marìte s’è ammalàte!
E si l’òme nen fatìghe
nen s’abbusc’kene ternìse!”.
“N’ata làmbe a Santa Rìte,
fà guarì tùtte i marìte!
Fàmme chiùde qualche cùnde
ca sennò se vàce a fùnne!”.
RdS 08/2020

Quanda sùne de cambàne
Quanda sùne de cambàne da quillu cambanìle
e ‘i rènnele attùrne parèvene ìmbacciùte,
‘a gènde, ‘a càpe a’ l’àrije, se facève u’ sègne ‘a cròce:

cercàve a Crìste ‘na bona jurnàte,
rengrazziàve pa’ tavùle apparecchiate,
pregàve pe ‘na serèna nuttàte.
Quanda vòte hànne sunàte pi spòse c’ascèvene da chìse
‘u vèle biànche ‘n càpe ‘mmìzze a maniàte de cumbìtte
e i criatùre ‘a prima cumuniòne!
‘Na vòte a l’ànne u’ Sànde ‘n precessione:
‘a bànne, i fùche, i bangarèlle da scurzìme.
dòije lumenàrije …. ‘ccuss’ ère prìme!
Mo’, mo’ pàrene stànghe quìlli cambàne,
u’ sùne se spànne, nesciùne ‘i sènde,
nen s’appaùrene cchiù mànghe i rènnele
sèmbe de mène, ma so’ amezziàte.
De spusalìzzije nu pàre a l’ànne,
cambàne a mùrte sèmbe de cchiù.
‘A sère ‘e vèspre quàtte bezzòche,
da sùle u’ prèvete sòpe l’altàre,
scòrre u’ resàrije, ‘na pòste e po’ n’àte,
u’ tìmbe sfìle sòtte ‘e dìte,
se chenzùme, se chenzùmene vìte.
Nenn’è che ‘a gènde nen ce stàce
ma ‘stu quartìre ‘a fàcce l’ha cagnàte,
pòvere èrene e i pòvere so’ turnàte:
fèmmene chi vestìte lùnghe,
‘n càpe u’ facciulètte attùrne a ‘na faccèlle,
pàrene tùtte uguàle, tanda madunnèlle;
i fìgghije ucchje nìre e capìlle rìcce
e pàrlene cùme ‘a jumàre quànne s’accàrre annànze i vrìcce.
Tènene n’ati usanze, tènene n’àte Crìste,
pe lòre u’ muezzin cànde:
Allāhu Akbar “Iddio è Sommo”
“Attesto che non v'è dio se non Iddio”
Ašhadu anna Muhammadan Rasūl Allāh
“Orsù alla preghiera - Orsù alla salvezza”
Allāhu Akbar
Lā ilāh illā Allāh “Non v'è dio se non Iddio”.

A bùne ce penzà, sàcce e che càgne!?

RdS 06/2020

Fògge a dòije fàcce
Stàce ‘na Fògge, nu lìbbre de stòrije,
càse vacànde senza memòrije:
‘mpòste ‘nzerràte, pòrte sbrangàte
so’ lùcchije achiùse da gènda passàte.
Né ‘na caggiòle, ‘na ‘nzerta d’aglije,
mànghe ‘na vòce, mànghe nu chiànde,
stràde chi chiànghe, ‘a nève è jànghe,
mùre scuppàte, èrve ca crèsce ‘ndè ‘ngazzatòre,
fète pesciacchije, te pìgghije ‘n gànne,
e pùre a l’ùcchije te fàce resciòre.

Nu vàsce, ‘na gròtte, nu funachètte
u’ tìmbe è passàte, passàte de frètte,
nu funachètte, nu vàsce, ‘na gròtte
quìste è nu tìmbe ca cchiù nen retòrne.
Pòche cchiù là ce stànne i palàzze,
pi’ stràde ‘i màchene no cchiù carròzze,
lùce, giardìne, vetrìne negòzzijje,
ma è n’ata pàggene, è n’ata stòrije.
Nen so’ né sòre e mànghe cuggìne,
ùne è de mo’, l’àte de prìme,
stànne de cùle, nen ze guàrdene ‘mbàcce,
‘ccussì è Fògge, Fògge a dòije fàcce.
RdS 05/2020

Sorta, sorta ‘ngràte
Sorta, sorta ‘ngràte,
‘nghiùse da ìnde, carceràte.
Fòre nu sòle, eppure se mòre,
quèste è ‘na guerra senza remòre.
E se na vànne, salùte a nùije,
cum’a frònne sbalijàte do vìnde,
aìre dìce, ògge so’ cìnde.
M’ha dìtte ‘a rènnele, ògge è turnàte:
“Ma ch’è succìsse, andò so’ jùte?
Che avìte fàtte, che avìte cumbenàte?
Nen sènde muìne de criatùre,
i vòce di fèmmene ‘mmìzze a’ stràde,
me pàre nu presèpije, nu presèpije ‘ngandàte!”.
Vaccìlle a dìce tu ch’è capetàte,
che n’àmme fàtte nìnde … o fòrse tròppe
e c’àmme struppiàte.
Chi s’ù ‘spettàve ‘stu sòrte d’addecrìje,
‘sta “pantumìme”, ‘stu gemìnde
nen se pòte gnòtte.
Rumàne qua, nen te ne jènne,
almène c’affacciàme e te vedìme,
da fòre u’ tìmbe scòrre ìnde è fèrme,
s’avèsse ascì ch’è vìrne e tu stàije angòre
pe nùije è cùme fòsse primavère.
RdS 04/2020

Madonna nera , l’Incoronata,
Madonna nera , l’Incoronata
pùre quist’ànne sìme turnàte,
chi che traìne, chi a pède pe stràde,
Madonna nera, l’Incoronata.

Sòpe a ‘na quèrce t’hànne truàte,
sòtte duije vòve se so’ ‘ngenucchiàte,
‘a lamparèlle sèmpe appecciàte,
Madonna nera, l’incoronata.

Madonna, grazia t'àmme cercàte,
pùre quist'ànne 'na bòne annàte,
guàrde 'stu fìgghije ca pàrte suldàte,
prutìgge o' pàdre ch'è fòre emigràte.

Madonna nera, l'Incoronata,
nenn'è'a recchèzze ca pòrte salùte,
ma tu fa' chiòve, fa' crèsce lu gràne,
anuije ce bàste 'na stòzze de pàne,

preghe pe nuije, dàcce curàgge,
che po' fra n'ànne, appène ch'è màgge,
pòrte 'na cèste de ròse e ceràse,
pènze pe nuije, a te nu vàse.

Pòrte 'sta pùpe a chi m'aspètte,
tène 'ne frève, ije nell'allàtte,
ma si cammìne l'ànne ca vène,
ije te la pòrte, lìveme'a pène.

Mo' stàtte bbòne Madonna nera,
'u tìmbe ascùre, s'è fàtte sèra,
sòpe a traìne, pe 'mmìzze a trattùre,
si tu ce guàrde, nuije stìme secùre.

RdS 2006

STILI DI VITA PER UNA SANA ALIMENTAZIONE
U' sàbbete è 'ccussì
se vàce a bròde,
penzànne già o' ragù
du jùrne apprìsse:
'na 'ndràcchije, u' stamprìlle, dòije brasciòle,
che t'àgghija dìce
ca già se àpre u còre!?
Si o' pòste po' de l'uglije addaccije u' làrde,
ce mìtte pùre nu càpe zaveziccjije,
che paravìse, nen sàije che delìzzije.
Mammà mettève pùre 'na pònde de laùre…
"Papà, non si dice lauro, ma alloro!"
Ch'è dìtte!? Ma vafangùle tu e u' colèsteròle!!!

RdS 10/2015

Nu pòche de fresc'kùre
Nu pòche de fresc'kùre,
'na rèfele de vìnde
e quìlle nìnde e nìnde
è pròprije nu turmìnde.

Ca' po' si pùre chiòve
'a tèrre càcce calòre,

‘ccussì ca’ sòpe e sòtte
è tùtte nu fucòre.

Amm’aspettà stasère,
che dìche a mezzanotte,
pot’èsse che a quell’òre
so’ mène fòrte i bòtte.

Abbàmbe, abbrùce, appìcce,
assècche, strùije e stàcque,
‘stu càvede è ‘ccussì…
…. m’abbòtte sòle d’àcque.

RdS 18.07.2015

TIMBE DE CUCUZZELL'
Quant'è bèlle 'a cucuzzèlle,
stòrte e lònghe, lìve 'a pèlle,
si 'a fàije a tucchettìne,
mìtte l'aglije, u' putrisìne,
còcche pìzze pummadòre
po' s'a vède tùtte 'a tièlle.

Fògge
‘Na cettà ca chiàgne e fòtte,
dòrme u’ jùrne càmbe ‘a nòtte
tìre annànze e ‘n ze ‘n ‘mpòrte.
S’arrebèlle pu’ pallòne,
vàce arrète ‘e precessiòne,
cèrche aijùte a ‘na Madònne,
quèlle è stànghe, nen respònne.
Chissà po’ che avèssa dìce!
“V’agghije fàtte a Tavelìre,
senza mànghe ‘na muntàgne,
pe’ jì lìsce senz’affànne
‘ccussì n’ànne ‘n càpe a n’ànne,
e che sènde pòche e spìsse
tanda gènde ca se làgne!
Meh ‘stu fàtte nen z’ gnòtte,
vuije faciteve i marcètte
ije me mètte, guàrde e aspètte,
stàche in cassa integrazziòne.
Nen so’ fiùre né orazziòne
ca’ me pònne fè calà!
‘A tenìte a bececlètte,
e futtìte a pedelà!”.

RdS 02/2015

A quell’uomo in bicicletta
Quann’èsce ‘a matìne è angòre scùre,
i lùce appecciàte,
pe’ ‘ndèrre ‘a guàzze

i stràde abbagnàte.
E pedevèlle sòpe a dòije ròte,
‘ndò càzze vàce!?
Vall’assapè
n’ ze dàce pàce.
Ije nu penzìre me l’hàgghije fàtte,
vàce vedènne si tùtte è appòste:
ha ‘pìrte u’ bar, ‘a farmacìje,
u’ quratìne, ‘a lattèrije!?
Fògge se scète mo’, fra n’orètte,
ìsse pedàle, vàce de frètte,
po’ mène u’ bànne: “Putìte ascì, menàteve fòre!”,
e s’arretìre ca’ bececlètte.
RdS 01/2015

Màzze e bustìche
Decìje u’ bustìche ‘mbàcce a’ màzze:
“U sàije ca c’è da nùve,
m’è rùtte u’ càzze!
Andò l’è vìste scrìtte tu ‘stu fàtte
ca ùne, dùije e tre
me dàije ‘na bòtte!
Me fàije vulà pe l’arìje mànghe ‘na palòmme,
ne tènghe scìlle
e ‘ndèrre m’azzeffònne.
E tràtteme cchiù mègghije pe favòre
nenn’ère quìste ca vulève
nostro Signòre!
Po’, statt’attìnde ca stàije facènne vècchije,
ca si’ tramiàte,
fra ppòche sc’kàtte,
t’aspètte ‘a vòcche u’ fucarìle,
u’ fùche e i fiàmme
t’allesciarrànne u’ pìle!
Perciò, vìde ch’è fa, stàtte cuijète,
e quànne vìde a me
bàtte cchiù ‘rrète.

RdS 2012

U’ cavedìlle
T’u ‘rrecùrde u’ cavedìlle?
Quìlle u’ ‘nventàmme nùije quann’èreme poverìlle!
Mo’ u’ chiàmene “bruschetta”,
t’a mèttene ‘nnànze ògne mumènde, ògn’occasiòne:
a prànze, a cène e culazziòne,
ha pèrse gùste e pùre tradezziòne!
Quìste èrene i tìmbe cchiù adàtte:
quànne u’ frìdde strengève
e parève ca vulèsse fa ‘a nève.
Pe fa u’ cavedìlle ce vulève u’ tìmbe suije:

locca lòcche, chiàne chiàne,
sennò t’u magnàve e tenìve n’ata vòte fàme.

“Accuijetàteve criatù, mo ve fàzze u’ cavedìlle,
facìte i bràve, sennò vène Papùnne!”.

Già quella paròle (cavedìlle) te dève ‘na bòtte de calurìje,
se facève l’àcque ‘mmòcche pu vulìje,
po’, te mettìve in osservazziòne,
aspettànne ‘na mezz’òre, p’avè quìlle ca t’attuccàve:
‘na porziòne.
Fèlle de pàne tagghijàte tùtte ‘na mesùre, giùste, drìtte,
pòche cchiù de nu dìte,
po’ nanònne ‘i ‘ntaccàve cu curtìlle,
a drìtte e a smèrze, ‘n cròce e nòce, cùme cangèlle,
pecchè u’ pàne nen s’avèva abbrucià;
e u’ fùche i trasève da ìnde dòlece dòlece, senza fàrli patijà.
Quann’ere prònde, tùtte i fèlle ìnde a ‘na spàse,
‘na crocia d’uglije sòpe e ‘na ‘neviàte de sàle.
I cchiù grùsse, prìme de cunzàrle
strusciàvene sòpe ‘na sc’kefa d’àglije,
nuije u’ capèmme dòpe, che sapòre!

“E mo a còrche, ca s’è fàtte tàrde,
vène Papùnne e tuzzulèije a’ pòrte!”.
RdS

[E bon’ànne a tùtte quànde, amichi e nemichi]

PoVesia di Natale.
Lulè lulè
(i ciaramèlle)

Sona sòne ‘a ciaramèlle,
t’arrecòrde i tìmbe bèlle
quànne u’ pòche ca tenìve
appecciàve tanda stèlle:
‘a speràǹze du dumàne
o ‘na bòtte de fertùne.
Ogne e càse nu presèpije,
sòle u’ ciùcce, che mesèrije!
Quàtte o cìnghe “bomminèlle”,
panecùtte e pupatèlle.
I Natàle, i Cheped’ànne
cìtte, cìtte senz’affànne,
che nu pòche de scurzìme
e ‘na sc’kàppe de cupète
quèlle è ‘a fèste ‘i tìmbe arrète.

RdS 24,12.2014

E per tutti ANGURIEEEEEEEE!

‘A ‘Mmaculàte
‘Sta sère po’, s’appìccene ‘i fanòije,
tùtte i uagliùne attùrne che prièzze,
‘a gènde guàrde a l’arije lènghe de fùche,
faìlle cùme ‘i stèlle ‘u fermamènde.

‘Na màmme a ‘na fenèstre lucculèije:
“”Genì, t’erreterà s’è fàtte tàrde!”
‘Sta nòtte è diffèrènde è n’ata còse,
è sèmpe jùrne fìne a che u’ fùche àrde.

Genìlle rèste là, anzìme a l’àte,
ha fatecàte pe’ truà ‘sta lègne,
qualcùne pìgghije nu tezzòne ardènde,
su pòrte a’ càse, u’ còre è cchiù cundènde.

‘Ccussì ca tràse ‘a lùce da speràǹze,
dumàne è n’atu jùrne po’ se pènze.
Genìlle chi cumbàgne aspètte angòre,
l’utema vràce, uì, nen pàre a mòre.

“Tezzòne e caravòne ….” se sènde lucculà.
“… l’ànne ca vène l’amma fa’ cchiù gròsse,
amma pegghijà ‘i lègne o’ scuffulàte!”.
Tùtte i uagliùne mo’ …. se so’ arretràte.

RdS / Dic. 2010

PIAZZA MERCATO NUOVA
“Cantatòre, cantatòre,
jànghe, jànghe ‘i cantatòre!”
“Fronnammìsc’ke e che menèstre ca te fàije!”
“A rùchele, u’ putrisìne sèmbe ce vòle!”
I tarrazzàne, chi sòpe e’ bànghe,
chi chi canèstre pe ‘ndèrre:
“Ciammaruchèlle, e quànde so’ bèlle!”.
‘I fèmmene accattàvene,
teràvene u’ prèzze,
capàvene o’ mègghije o’ mègghje:
‘a gràsce, u’ bène de Dìje.
“So’ fugginìlle i pesìlle!”
“Fefa fe, u’ sopatàvele!”.
Po’ ce mettìrene ‘na stazziòne,
‘a gallèrìje, nu trène fèrme,
begliètterìje a ‘na vìje e cèsse a n’àte,
pùre ‘a fundanèlle.
Binario unico, quillu trène n’è màije partùte,
vacànde è ‘rruàte e vàcànde è rumàste.
E mànghe s’è vìste màije nu chepestazziòne,
nu viaggiatore, mànghe ‘na balìge abbandunàte.
E ògge ce tòrne ‘sta chiazze chiù bèlle de prìme,

u’ sòle ‘a bàce e devènde relucènde,
n’è chiù mercàte e né stazziòne abbandunàte,
ma si chiùde l’ucchije e ampìzze ‘i rècchije:
“Cantatòre, so’ jànghe jànghe i cantatòre!”
‘u sìnde ancòre.
Emmèh ca Fògge è bèlle, e s’àpre u’ còre!

RdS 01.11.2014

Ndunètte
bèlle nanònne,
strìtte u’ curpètte e lònghe ‘a gònne,
‘na bella uagliòne,
de nòme facève ‘Nndunètta Liòne.
‘U liòne ‘u Ginnètte
ca càse a’ chiazzètte.
‘U marìte a fa ‘a guèrre,
’na fìggije ìnde ‘a pànze e n’àte pe’ ’ndèrre.
Ere fòrte ‘Ndunètte,
nu carabbenìre, jève sèmpe de frètte:
ha vuttàte ‘a carrètte, ha teràte ‘a galètte,
ha chesùte, ha tagghijàte,
quanda pàste ha sc’kanàte.
‘Na guèrre e po’n’àte,
sèije fìgghije, i nepùte,
po’ ‘na bòmbe è cadùte
pùre ‘a chese ha perdùte.
Ere ‘ndìste nanònne
nonostànte ‘a sfertùne,
s’avezàve ògne vòte,
repegghijàve u’ cammìne.
Ere bèlle nanònne,
i capìlle ca’ nève, u’profùme ‘a castàgne,
se leggève u’ giurnàle
maije sendìve ‘na làgne.
Sòtte a cìnde s’è arrèse,
c’ha lassàte ‘na lègge:
“N’acalàte màije ‘a càpe,
nen sentìteve grègge,
ambaràte, studiàte
e mettìte da pàrte.
N’aspettàte ‘a fertùne
ije nen l’àgghije màije vìste”.

aprile 2014

‘A serenàte
E’ tùtte a pòste:
‘a lùne , ‘i stèlle,
l’aria addurènde,
cchiù là ‘na funtanèlle.

Pur’ìsse è là,
capìlle jànghe,
com’ògne sère,
so’ già tand’ànne
‘ccussì ògge, accussì ajìre.
Nen mànche ‘na fenestrèlle,
‘i ‘mpòste achiùse,
‘na gràste de garòfene asseccàte,
‘na vècchije gìre u’ fùse.
o’ zìnne ‘a stràde
Trìlle nu madullìne,
‘a catàrre pe’ respètte avàsce ‘a vòce,
‘a vècchije n’è cchiù vècchije è ‘na segnòre,
u’ fùse còrre arrète e cònde l’òre.
So’ rùsce ‘i garòfene a’ fenestrèlle,
s’àprene ‘i ‘mpòste,
avì, pur’èsse è retunàte, quant’è bèlle:
“Te vògghije bène!”
“Pur’ije te ne vògghije!”
Isse mo’ tène deciòtt’ànne,
capìlle nère, chi mustazzètte.
Pàsse ‘na gàtte,
se mètte e aspètte,
pàsse nu mùle,
tìre ‘na carrètte.
Nen sòne cchiù u’ madulìne,
pùre ‘a catàrre ha pèrse ‘a vòce
e tùtte tòrne cùme a prìme:
‘i ‘mpòste achiùse,
garòfene asseccàte,
‘a vècchije gìre u’ fùse
càpe acalàte.
S’àveze u’ vècchije
e pìgghije pa’ trasònne, [1]
n’è stàte nìnde,
sòle nu sùnne.

RdS 09/2014

[1] Stradina stretta

Ve làsse che nu dùbbìje
E’ in Palestìne ch’è nàte Crìste,
po’ se n’è jùte,
nesciùne cchiù l’ha vìste!!??
Ma ‘u vìde ca nenn’è forza nòstre,
nuije c’accedìme
ce facìme a mòstre!
C’è fàtte ‘ccussì bèlle e perfètte,
‘na sola còse è mancàte,
cùme ‘e machenètte,
nu bettòne, ‘na levètte,

tu ‘a vuttàve, l’avasciàve,
e tùtte se mettève pu’ rìtte.
RdS 08/2014

Pùrte de màre
Fògge è ‘ccussì,
è nu pùrte de màre,
s’abbràzze a tùtte quànde:
bùne, sfalzìne, puttàne, Madònne e Sànde.
Fògge è ‘ccussì,
amànde di frustìre:
Madònne nère e Sànde stranìre.
Chi vène ‘mbònne u’ pàne,
chi rèste, mòre de fàme,
tùtte vònne u’ cumànne,
ma ‘a fatìghe, l’hànne ‘ngànne.

RdS 06/2014

U’ lamìnde da ciammarùchèlle
‘Na ciammaruchèlle, ca pe’ tìmbe s’ère abbiàte, a prima matìne trasìje ìnde a ‘na chìse e’ Crùce. Ere u’ vintiseje de luglije.
Stresciàije n’àte pòche, ‘a stancèzze ère assàje, e se fermàije ‘nnànza a’ statùe de Sand’Anne. ‘A guardàije, ‘ppecciàije nu lambìne e se mettìje a pregà:
“Ohi Sand’Anne, màmme de tùtte ‘i màmme, màmme da Madònne, ògge è ‘a fèsta tùije, e pùre a nùije ce fànne ‘a fèste.
Che onòre, si nen fòsse pu’ fàtte che ‘a fèste a nùije ‘ncummènze prìme e è tùtte nu delòre!
‘St’usànze antìche, de ‘sti fuggiàne, ca vènene a pegghiàrce ùne a ùne, pi’ mezzàne, ‘nde restùcce du gràne – sarrà stàte pùre ‘a fàme – e po’ ce mèttene a patià tre, quàtte, cìnghe jùrne, nèmmànghe a pàne e àcque, adiùne!
E quànne te si’ rassegnate a’ mòrte, te ‘ncummènzene a struculà cu sàle, s’arrevòtene ‘i ‘ndestìne, te fànn’ascì ‘a scìkùme da ‘ngànne!
Po’, nu ‘ngànne, te càlene ‘nde a ‘na tièlle d’acqua frèsc’ke, tu t’arrepìgghije nu pòche, càcce ‘a càpe da fòre, te guàrde attùrne, pàrle che l’ati cummarèlle tuije: “E’ fenùte finalmènde, è venùte a chiòve, sìme sàlve!” Cu càzze!
‘Ncummìnze a sènde nu calòre chiàne chiàne, all’inizzie è piacèvele, po’ all’intrasàtte u’ calòre aumènde tùtte ‘na bòtte, te sìnde suffucà, vulìsse ascì da ìnde a’ càse tùije, truà ‘a salvèzze, no, nu vùlle e n’atu vùlle e sì già mòrte… vulève dìce còtte!
Sarrà fenùte!? Nooo!!
Chi c’arrevòte che nu pummadurìlle e na sc’kàfa d’aglie, chie ce vòte a ‘nzalàte: acìte, uglie, arìghene o mènde, e po’ ‘mmìzze a ‘na tàvele fra grùsse, criùcce, vìcche e mezzàne, ‘nzuràte e vacandìne, chernùte e putt…. Sand’Anne perdùneme!
E là ‘ncummènze la profanazione del cadavere, mànghe da mòrte tènene respètte!
Chi pàre ca te vòle dà nu bàce, t’accòste a’ vòcche e te resùcchije sena sàne, chi che ‘na pònde de spìlle te trafìgge ‘i càrne e te tìre da fòre, chi aùse ‘na pònde de vròcche, te bùche da rère e te resùcchije cùme a n’aspirapòlvere. E che d’è, quìste so’ cannìbbele, chessò tùtte ‘sti celìzzije!!?? Che sòrta ‘ngràte è ‘a mije!”.
Sand’Anne se stève agiustànne pa’ precessione,
nen respunnìje.

RdS 07/2014

‘A mamma mije se chiàme Anna
Nuvantacìnghe, capìlle jànghe
e ije sessànde e so’ già stànghe;
mo’ t’è fermàte, quanda fatiche
te si’ ‘mmusciàte, frònne de fìche.

Pochi paròle, sèmbe li stèsse:
“Che fàije, che fànne?”
pàssene l’ànne.
Si’ deventàte mezza de prìme,
cùme a ‘na bambùle inde a’ vetrìne.

Stève nu tàvele,
fòrte, tre gàmme,
ùne s’è ròtte,
so’ cinquand’ànne;
calàsse ‘a càpe, vestute nère
‘ccùssì ‘a matìne e fìne a’ sère.

Si’ stàte fòrte, cchià de ‘na quèrce,
n’ decìve nìnde, ‘na casciafòrte,
si ce sentèmme:
“Che faije, che fànne?”
passàve u’ tìmbe, pàssene l’ànne.

E mo’ te guàrde, dìce u’ resàrìje,
‘na sola pòste ògne mezz’òre,
‘ne medecìne sènza recètte,
‘na prescrizziòne sènza dottòre.
E po’ me guàrde e m’addunnànne:
“Che fàije, che fànne?”
e pàsse u’ tìmbe, pàssene l’ànne.

“Mìttete ‘a còppele!”
“Ma’, stàce u’ sòle!”
“Pùrtete u’ ‘mbrèlle!”
“Oih ma’ nen chòve!”
Chiàme Antonietta mia figli Anna,
u’ nòme tùije, so’ già trènt’ànne,
quànne me vìde:
“Che fàije, che fànne?”
‘na vàmpe ancòre
e pàsse quist’ànne.

RdS

PREVISIONI DEL TEMPO
U’ nùve sìneche l’ha dìtte:
“Qua s’adda felà tùtte cchiù rìtte!”.
“ O càzze….” – ha penzàte ‘a gènde –
“… mo’ vìde ca quìste fàce avèramènde!”.
U’ cumandànde ‘i guardìje:

pechèscia nòve, ‘a sciàbbele e u’ pennàcchije
….. madònne s’è pegnàte nu pernàcchije!
Offeso è rientrato alla caserma:
“Ascìte vuije, ca’ fòre ‘ntròne, ije mo’ me fèrme!”.
“E si pe’ te ‘ndròne, a nuije che ce succède,
ce pegghiarrànne a frisc’ke e pùre a prète!?””.
‘Ccussì il sinnaco l’ha mìsse per iscritto:
“Vietati tronoli, rumori e percussioni,
vietato pure mangiare cotiche e fagiuoli,
ond’evitare flussi e riflussi intestinali”.
Maràsche che angòre nen se dàce pàce
se ‘mbònne nu TAR…àlle ìnde o’ vìne:
“I cùnde nen so’ giùste, faccio ricorso!”
E qua so’ sètte jùrne sètte ca chiòve a più non posso.
Teràme annàmze cùme vòle Crìste,
n’àmme passàte de jurnàte trìste,
cu frìdde, u’ sòle, da l’àcque trapanàte,
speriàme almène ‘inde a ‘na bona nuttàte.

RdS 06/2014

Fògge s’addòre
Fògge è ‘ccussì, n’a pùije guardà,
n’a seppùrte, nen se pòte gnòtte.
E mo’ ‘u tarramòte, po’ i bumardamènde,
a’ fìne mmàne a ‘na maniàte de fetìnde.
Avissa cammenà che l’ucchije achiùse,
cùme a nu cecàte, che nu bastòne,
e apprufettà pe menà ‘ngenàte da ‘na vije e l’àte,
a chi cogghija cogghije.
Che t’avarrinna dìce:
“Poverìlle, vi’ che guaije ha passàte!”.
[Vùtte Francì, dìce ‘a cusciènze,
cuntinue a fa’ ‘u cecàte]
Però, ‘u pruvèrbije dìce:
“Ogni male non viene per nuocere”,
e si è pèrse ‘a vìste, tìne ‘a nasca cchiù fìne,
cùme a nu càne da càcce.
E mèntre mìne ‘ngenàte,
te pìgghije l’addòre du ragù pe mmìzze ‘a stràde,
di pelanghìlle, di turcenìlle,
du pàne càvede, appène sfurnàte,
di scavedatìlle ca summènde fenòcchije,
de mustacciùle e cartellàte,
du cucenìlle: recòtte e òve,
Fògge è ‘ccussì,
Fògge s’addòre.

FOGGESTATE '43
(dialogo)
“Ohi ma’, che d’è ch’è stàte?

Che fànne ‘sti suldàte!?”
“N’è nìnde figghje mije,

è cùme vòle Ddìje,
mo’ attòcche pùre a nuije,

‘i bòmbe, ‘i mùrte, ‘i guaije,
‘sta tèrre è pròprije trìste,

n’à pènze mànghe Crìste”.

“Ohi ma’, ma po’ che dìce,

returnarrà ‘a pàce?”.

“Chissà, s’adda vedè

chi ‘u pòte prevedè,
quànne ‘ncummènze ‘a guèrre,

ca trème tùtte ‘a tèrre,
l’òme pèrde ‘a raggiòne,

se sènte nu liòne,
accìde e po’ destrùgge,

ma tu fàtte curàgge,

sto’ ije ca te prutègge

e nen ce stà ’na lègge

ca pòte cumannà…

…to – ta – ta – ta – ta – ta
“Ch’è stàte ‘stu remòre,

ohi ma’ è tùtte scùre,

pecchè nen me respùnne…”

“N’è nìnde tènga sùnne….”
“E ch’è ‘sta rosa ròsce

ca ‘mbìtte mo’ te èsce!!??”

“N’è nìnde dàmme ‘a màne,

mo’ pàsse…. po’ fenèsce….

Foggia cemendàte - Foggia aggemendàte
U’ cemènde ce màgne
se ne vède a muntàgne

ce penzàmme mo’ càgne
s’è frecàte ‘a campàgne.

Tengo l’orto in terrazza
che ‘na chiànde checòzze
‘rrampecàte a ‘na màzze
ije ma guàrde e m’allàzze.

U’ cemènde se màgne
quell’è polvera bbòne
ca te ‘ntàse u’ pelmòne
a che ‘ngràsse u’ padrùne.

Cu cemènde se màgne
ma so’ tùtte “cumbàgne”
ca se spàrtene ‘a tòrte
a’ giustìzzije n’ì fòtte.

‘**A càse de Màrije**
(La casa di Mario)
‘U sòle spaccàve ‘i chianghètte,
pùre ‘u favùgne si menàve, menàve sajètte.
Pòrte appannàte pe’ ‘na rèfela d’arije,
fenèstre ‘nzerràte: ‘a càse de Màrije.

Sòpe a nu lìtte, mutànde e suttàne,
Màrije durmève, Marìje ‘u tenève pe’ màne.
Màrije sunnàve, pegghijàve nu trène,
Maria salutàve, Marìje ère prène.

Màrije sunnàve nu pòste a Torìne:
‘na fàbbreche, ‘a FIAT, ma pùre facchìne,
Màrije turnàve cuntènde e felìce,
Maria decève: “Avì, quèste è Bìce!”

Trùnene ‘n cìle, remòre carròzze,
l’àcque ca scènne, s’ènghije ‘a tenòzze,
se svèglie Màrije, se svèglie Marìje,
capìlle jànghe, a’ pòrte spìje.

Da quillu paèse scurdàre da Ddije
n’è màije passàte ‘a ferrovije.
‘Ccussì è ca mòre ‘na poèsije,
‘ncummènze che nìnde, e se pèrde pa’ vije.

E’ tìmbe de ‘nzalàte
“Vènghe prìm’ije….”
decìje u’ pummàdòre ‘mbàcce a’ patàne allèsse
ca sèr’appresentàte cu nàse ‘nzellàte
“… so ije u’ re da ‘nzalàte!!”
“Sìnde a ‘statu càzze si’…”
facìje ‘a patàne allèsse
vutàte a nu stùcchije d’àcce

ca le venève apprìsse:
“…ìsse è u’ re, e ije so’ ‘a reggìne,
e che amma fa, ‘a còrse ‘i ciùcce,
a chi arrìve prìme!!
Fàtte cchiù là, arràssete nu pòche,
e nen te facènne venì cìcere pa’ càpe,
so’ già prumèsse, tènghe fàtte ‘a dòte,
‘u spòse mije è cetrùle
mo’ vène, e tu vìde de jì a fa ngùle!!”
Rùsce ‘u pummadòre,
n’avia mànghe cagnà chelòre,
s’accustaje a’ pastenàche:
“Aveto sentito!? Che cafona!
Come si fa a convivere con questa gente!?
Bifolchi, presuntuosi, valgon niente!
Voi si che sieto tutta un’altra cosa,
bella, slanciata, il petto al punto giusto,
la pelle quasi rosa!
Siete straniera? Venite da lontano!?”
“No, mo’ mann’accùvete
a l’orto di Cuttano!”
“Perché piangete, su ditemi l’arcano!”
“ ’Sta càzze de cepòlle come feta,
non la sopporto più,
s’è mìsse proprio arreta!”
“E si, noi siam ortaggi nobili
confusi nel marasma di questa insalatiera,
che modo di trattarci, che maniera!”
Scennìje ‘na frònne de vasenecòle
e tùtte s’ammupìrene ìnde a’ zuppìre,
ère tràppe fòrte addòre.
Ma da sòtte ‘na vucèlle:
“Grazziaddije, s’hànne accuitàte, e che càcchije!”.
‘U decève a ‘na pònde de peperùsce vèrde
‘na frònne de precchiàcche.

Il pulcino comprato alla Fiera di Maggio
(Parte II^)
“pio pio pio”
‘stu pulecìne ha rùtte u’ càzze,
ha ‘rrebbellàte tùtte u’ palàzze
“pio pio pio”
s’è fàtte cchiù grùsse da caggiulèlle
a bòtte de frònne de ‘nzalàte e mellechèlle
“pio pio pio”
ma che vàije truànne, ije nen so ‘a jòcche,
me vìne apprìsse e che c’acchocchije!
‘Stu fàtte nen se pòte, adda fenèsce,
fàtte sùbbete gallùcce, fa’ ‘ngùle a crèsce!
“pio pio pio
fra pioo….co pioo…ve,
so’ tre jùrna ca tu dìche

prucùrete nu ‘mbrèlle
‘stu sòrte de cremòne, benedìche!”

RdS 06/2014

U’ càne, u’ gàtte e u’ sòrece
POTREBBE ESSERE QUESTA LA SOLUZIONE
PER LE AMMINISTRATIVE IN CORSO, CHE FRA
IL CANE E IL GATTO VINCA IL SORICIO!?

PERSONAGGI
Il cane: Marcaspio
Il gatto: Lambrella
Il soricio: ?

U’ càne, u’ gàtte e u’ sòrece
Decìje u’ càne a’ gàtte:
“Fenìmele ‘sta guèrre, che a nìnde pòrte!
Tu t’engrìfe, ije m’engàzze,
‘a gènde rìre, sa fàce nazza nàzze!”.
“Miaooo….
- respunnìje u’ gàtte-
…. miaaai probbito convinto,
facciamiooo un dicomento,
fir-miaaa-mooolo congiunto,
miooo impegno sarà di rispettarlo tutto!”
‘Ccùssì ‘u jùrne apprìsse pi’ stràde du paèse
menàrene ‘u bànne delle raggiunte intese:
- petepumm petepumm petepumm -
“Sentìte, sentite gènde de lu paèse,
prìvete e mòneche, frustìre de passàgge,
gènde de ránghe e gènde ca s’arránge,
fra tutti i cani e i gatti di questo mandamento
si stabilisce mò, probbito in questo momento,
di metter fine a liti, dispetti ed aggressioni
che tornino la pace e più giuste riflessioni.
La gatta abbaderà i furmàgge,
lu càne a fa’ la guardia p’ li grègge.
Petepumm petepumm petepumm
Tremenda punizione ad essi spetta
non osservando bene ‘sta ricetta!”
- petepumm petepumm petepumm-
Di tutta ‘sta faccenda innovativa,
sòle u’ sòrece ìnde a nu bùche meditava:
“Tènghe nu brùtte presendemèmde,
‘sta pàce a me me fòtte, se mètte malamènde!”
‘Ccussì accattò nu chìle de zezzanìje,
tre quàrte de buscìje, ’na picciula d’envidìje,
‘na spòrte de suspètte
e semenò tre jùrne, ’a nòtte dève l’àcque.
O’ quàrte a prima ora, nen se capì cchiù nìnde:
terra bruciata, guerra senza quartiere,

ràngeche, mùzzeche, salti e rincorse,
rècchije muzzàte, còde spennàte.
“Miaooo, miaaaaaai tradito!”
Decève ‘a gàtte o’càne indicandolo col dito.
“Caiii caiii ca-io se ti prendo t’attonno il mazzo,
gatta infedele, inutile pupazzo!”
gridava Il cane imbestialito come un pazzo.
U’ sòrece ca cummattève che ‘na scòrze prevelòne,
decìje ‘e surecìlle:
“Aveto visto, tutto è ritornato al primitivo stato,
‘a gàtte e u’ càne nen s’hànne màije addusulàte,
la pace nostra, è frutto della loro guerra,
rengraziàme u’ cìle, e baciàme ‘ndèrra!”

RdS 05/2014"

Paròle
Quanda paròle hàgghije scrìtte,
e quànde n’hàgghije cancellàte:
indirìzze, mittènde, franchebùlle…
… e po’ ‘mpustàte.
Paròle d’òdije e paròle d’amòre,
speràǹze, d’addije, prumèsse e delòre.
Paròle leggère ca vulàvene sòle,
paròle pesànde, nu chiùmme pu’ còre,
a vòte tagghiènde cùme a scòglije de màre,
a vòte dòlce, a vòte amàre.
Hàgghije scrìtte lìbbre,
chissà quanda recètte,
‘a lìste ‘a spèse, a vòte nen fàtte:
“E’ nàte Cola!” – “E’mùrte Cìcce!”
“Pe’ ‘stu Natàle accedìme u’ vìcce!”
“Ma quànne tùrne!? Nen tùrne ancòre!?”
Sèmpe paròle, paròle, paròle.
Hàgghije scrìtte rumànze e poèsìje,
credìte a me, ‘a còlpe n’è ‘a mìje.
Si, quàlche màcchije, ma ije so’ ‘nnucènde,
so’ sòle ‘na pènne, a vòte matìte,
nen me mettete ‘n cròce, nen m’accedìte!

RdS 05/2014"

"COM’E’ DIFFICILE IL DIALETTO FOGGIANO"
Difficile e a volte rischioso.
Si racconta che durante il ventennio fascista, due operai, nottetempo, giravano per strade e viuzze di Foggia in quanto addetti alla pulizia dei pozzi neri, scarichi esterni di bagni e latrine di abitazioni. Operazione questa dello svuotamento e pulizia dei pozzi neri che si preferiva fare quando la gente era rientrata e dormiva per ovvi motivi di indecoroso spettacolo che si sarebbe dato oltre che per l’emanazione di fetore.
Pozzo nero, fossa biologica, ma anche gabinetto e latrina unificati in un unico termine dialettale: “chemmùne”. Non so perché, e non credo che già allora fosse tanta l’avversione verso l’amministrazione civica ed il Comune per usare un termine che molto si avvicina.

Chi ha ricordi datati sa che ad una persona, in senso dispregiativo, si usava dire: “Si’ nu chemmùne!”, e non: “Sei un cesso” o una latrina, oppure: “Tìne ‘a fàcce du chemmùne!”, e non “Hai la faccia come il cesso!” o il pozzo nero.
Molto offensiva la cosa. Ma torniamo ai nostri due operai.
Quella sera, finito di pulire un pozzo nero, figuratevi in che condizioni erano, tutto lavoro a mano, senza pompe ed altri mezzi, si approntavano a raggiungerne un altro quando incrociarono una pattuglia di camice nere:
- “Altolà, che facìte vuije duije a quèst’òre de nòtte!!??”
- “Stìme fategànne marescia’! Ce stìme guadagnànne ‘a jurnàte!”
- “Chi sìte, dicomenti!”
- “Marescià sìme cummunìste, jàme…..”
Non finirono la frase che:
- “ ‘U si’, so’ cumunìste, fàcce stòrte, ‘u dìnne pùre, addossooooo!”
Così, i due poveretti finirono sotto una pioggia di randellate, e più gridavano: “Ma nuije sìme cummunìste!”, più randellate gli piovevano addosso.
Neri per il lavoro che facevano, neri di botte, nera la notte, la ronda li lasciò pesti e dolenti a terra nella via, e mentre si allontanava sicura di aver dato una lezione a due “sporchi” comunisti, i suoi componenti iniziarono a cantare: “Allère e pistuddà caramelle in quantità, vìve ‘u Dùce e ‘a libbèrtà, vive ‘u Dùce e ‘a libbèrtà!”
Col dialetto bisogna stare attenti.

Làcreme
‘I làcreme so’ tùtte uguàle
so’ de bène e so’de màle,
scènnene pa’stessa vije,
so’ gastème, so’ preghìre e così sije.
‘I làcreme nen tènene chelòre,
tùtte’u stèsse sapòre:
de gioje o de delòre,
si tùrne, si pàrte,
si se nàsce, si se mòre.
‘I làcreme scènnene senza fa’remòre,
scènnene e nen dìnne paròle.
So’ làcreme,’u sànne sòle lòre.

Sètt’ànne
Se sta facènne fèmmene
oppùre è prìste ancòre,
ije nenn’u capìsce
‘a pòrte ancòre ‘a scòle.
‘A màne ìnde ‘a màne
se guàrde tùrne tùrne,
pur’ije me guàrde:
cum’è cagnàte ‘u mùnne!
Sarrà paùre, quèlle ca ‘u tìmpe pàsse,
perciò li strènge ‘a màne,
‘a guàrde ‘mbàcce
e fàzze n’àte pàsse.

Lampedusa 03-10-2013
....
chi tòrne, chi rèste, chi pàrte,
chi arrìve sòpe a barcùne de càrte,

da n'atu mùnne, da n'ata spònde,
si 'u màre prìme nilli spònze e nell'affònne

Pelanghìlle
Quànne fenèsce ‘u tìmpe ‘i pilanghìlle
‘u sòle n’è cchiù sòle, è sularìlle.
Rèstene ancòre ‘i fechedìgne, ròsce, gròsse,
(Fechedìgne a pagnòòòòtte!!)
‘a jurnàte s’accòrce e vene prìme nòtte.
Tòrnene i velleggiànde, ripàrtene l’emigrànde,
qualcùne no, rèste, ha pèrse ‘a fatiche,
e mo’ stàce cùme a frònne sòpe a n’àlbere de fìche.
Chi tòrne, chi rèste, chi pàrte,
chi arrìve sòpe a barcùne de càrte,
da n’atu mùnne, da n’ata spònde
si ‘u màre prìme nelli spònze e nell’affònne.
Nàscene “bambinèlle” cunnuliàte da l’ònne,
sbàrchene madunnèlle cu ‘mmacàtùre ‘mbrònde.
Chi pàrte pe’ fòrze, e chi pe’ forza rèste,
chi chiàgne, chi rìre e chi fàce fèste.
Ognùne pènze pe sé, se vòte de cùzze.
“Scagghiùzze, scagghiùzze, so’ càvede ‘i scagghiùzze!”
Inde o’ cùppe da càrte, na ciampàte de sàle,
triànghele d’òre cùme a ràgge de sòle
aspettànne ca tòrne, aspettànne ca càgne,
….. vène a chiòve e me bàgne.

GIANNI P.
E Giuànne cànde Fògge,
Foggia trìste e Foggia bèlle
sòtte ‘e bòmbe e sòtte ‘i stèlle.
Fògge a vòte nu delòre
e po’ cìnde e cchiù chelùre.
Fògge aìre e quella d’ògge,
nu recòrde e ‘na speràǹze,
tùtte fìgghije ‘a stessa màmme,
fronnammìsc’ke, ‘na ‘nzalàte
pùre l’ùteme arruàte.
Fògge nàsce criatùre
da ‘na màmme faccia nère
ammandàte a sètte vèle.
E Giuànne cànde angòre,
Fògge ‘a gràsce e Fògge ‘ a ròte,
‘na catàrre e quàtte nòte.

Mechèle
Andò vàije ògne matìne
ca ‘u sòle nenn’è asciùte!
Prima còse ‘a machenètte,
ca n’è quèlle du cafè,
po’ a cavàlle ‘a bececlètte
gìre Fògge pa’ vedè:
“E’ rumàsta tutta quànde,

stàce ancòre ‘u Cappellòne,
‘u Pataffije e ‘a stazziòne!?”.
Po’ ne pìgghje ‘na pezzàte,
biànche e nère, o culuràte,
e ‘a stìpe ìnde ‘a pennètte,
‘a memòrije è ‘na cascètte:
“Tutt’appòste, vuije durmìte,
mo’ me fàzze n’àte gìre,
quànne tòrne,… po’v’accònde!”

I FIGLI DELLA GUERRA

I fìghgje da guèrre
tènene sòle 'a màmme,
i fìgghje da guèrre
'u pàdre nu' sànne:
So' nàte ca' fùrije,
remòre de bòmbe:
"Azzìcchete a me,
o se mòre o se càmbe!".
Quànne po' spònde 'u sòle,
e fenèsce 'u remòre,
nu retràtte ammucciàte
che 'na scrittà sbiadìte:
"E si mòre te làsse
nu recòrde pa' vìte...",
tre puntìlle a matìte
e nu scìppe fermàte.
Ogne vòte ca 'u càcce,
che 'stu fìgghje ca crèsce,
tìne 'i làcreme a l'ùcchije,
tòrne 'ndrète 'u penzìre.
T'arrecùrde decìste,
'a tradòtte partève:
"senza 'mpègne de sòrte,
chi decìde è la mòrte!"

Inde o’ terètte

“Sora mìje….”,
decìje ‘u cucchiàre ‘mbàcce a’ cucchiarèlle,
“… ije sèmpe de càpe ìnde ‘o piàtte,
e tu a revutà ìnde a ‘na tièlle!”.
“A me mu’ dìce!
Sorta cchiù trìste nen ce putève capetà,
te pigghijene, te làssene,
a vòte te fànne pùre abbrucià!”
“M’arrecòrde ‘na vòte,
sarrà stàte Pàsque, Natàle, o ‘i quìnece d’agùste,
stève ‘inde a’ tièlle a revùtà ‘u suffrettìlle,
quànne da fòre dìje vòce a segnòre ca àbbete accùste,
quèlle, ‘a padròne, me làsse e fùije cùme ‘na saijètte,
e che diàvele, quanda prèsce!
“’Ndunè, ‘u sapè ch’è succìsse ‘a fìgghje de Miòlle!?

Se l’hànne scadùte, e mo’ ‘a pànze ‘i crèsce!”
‘Azz’ penzàije,
e qua se fàce nòtte!
Ciù ciù ciù, ciù ciù ciù e ciù ciù ciù,
dòpe tre òre stèvene ancòre sòpe ‘a pòrte!
Sàcce che fùije, ‘i ‘ndòcche da cambàne ‘a Chisa Màdre,
o ‘u sòle a piòmbe ca ‘i dève ìnde ‘e còrne,
‘Ndunètte decije: “Fàmme jì, po’ m’accùnde,
ancòre ‘u suffrettìlle se àrde!”
Tròppe tàrde arruaije ‘a segnòre:
“Madònne e ch’è succìsse, qua è sparìte ògne e còse,
‘a gàtte m’ha frecàte n’ata vòte,
tòrne marìteme, agghija truà ‘na scùse!
E tu, sc’kifa da ‘na cucchiarèlle
chi guardàve, a che penzàve!?”
“Segno’, vìste can nen turnàve,
agghije fàtte nu zùmbe a Sepònde,
nu bàgne de màre e po’ ‘u sòle,
vìde che abbronzature ca tènghe, da ‘n càpe fìne a n’ pònde!!”

Sfrìngele
Che addòre de suffrìtte stammatìne,
pàre ‘u paravìse
invèce è sòle ‘a cucìne.
L’è addaciàte u’ làrde fìne fìne,
mezza cepòlle
e nu sbrùffe de vìne
schhhhhh….
‘Na nùvele pìgghije ‘a vije da fenèstre,
u’ profùme, sòle quìlle rèste.
E sòtte ‘a tièlle
‘i sfrìngele du làrde,
cepolla smusciuliàte,
u’ vìne cunzumàte.
Ije sto’ già là,
‘na fèlle de pàne n’ màne,
mèntre ca cucchiàrèlle
tu aggìre chiàne chiàne:
“Màgne ch’è crèsce!”.
‘Ccùssì ca so’ cresciùte,
e m’è rumàste
‘nda l’àneme e ‘ndò còre
l’addòre du suffrìtte
prìme de calà i brasciòle.

TESTAMENTO DA WEEK AND
Ve làsse che 'na prumèsse
ca si retòrne
nen tòrne fèsse,
facìme i cùnde, apparàme tùtte,
chi è sàne è sàne, chi è rùtte è rùtte.

filastroccche

A – tènghe a caca’
E – il vasino non c’e’
I – eccolo li’
O – sòtte ‘o chemo’
U – Nen tènghe a fa’ chiu’

E per far imparare il nome delle dita della mano:
Manemannìlle
(mignolo)
‘U port’anìlle
(anulare)
‘U cchiù lùnghe de tùtte
(medio)
‘U leccapiàtte
(indice)
‘U ‘ccida peducchije
(pollice)

I fechedìgne
Nu traìne chi sdànghe pe l’arije,
accùste nu bancarìlle,
‘na pèzze e nu curtìlle,
‘a geràte ‘u Càrmene vècchije,
‘mbàcce o’ mùre ‘a lucernèlle.
Chissà cùme se chiamàve:
Sisìne, Miòlle, Cuncettèlle:
“Givinò amma tagghijà, givinò amma tagghjià,
fechedìgne a pagnoooootte!!”
E ùne e dòje e … cìnde,
cùme ‘i stèlle ‘n cìle:
“Chi se ne màgne de cchiù ha vìnde!!!”
Quilli màne ‘na machenètte,
tagghijàta ùne, ère già pronte n’àte,
allà stève l’àrte,
nen facìve a tìmpe a gnòtte.
Cundàve i scòrze, pagàve ‘u cùnde,
‘na vèppeta d’àcque:
“Buonanòtte!”
“Buonanòtte!

‘U scarafòne
Vulèsse assapè pecchè me sc’kefijàte.
è stàte ‘u Segnòre che m’ha criàte!
M’ha fàtte nìvre, chiàtte, chi curncèlle,
e che ve crdìte, pur’ije vulève èsse cchiù bèlle!!
‘A segnòre se sc’kànde, càgne chelòre,
‘u criatùre s’attràsse, ìnde ‘a l’ùcchije ‘a paùre,
e ije so’ custrètte a cammenà mùre mùre,
agghija salvà ‘a vìte, m’agghij’apparà ‘u cùle!!!
Mo’ s’è mìsse pùre ‘u sìneche e tutt’ammenestrazziòne,
ma che è ‘sta deblattizzaziòne?
Ma penzàte ‘e corna vòstre

so’ sòle nu scarafone nen so’ nu mòstre!!!
Anticipazioni domenicali
(Nen putève ammandenè cchiù!!!)

ODE ALLA CAPUZZELLA
(Me guàrde, e che me guàrde!?)
L’ùcchije lùstre, sbarràte,
i dentùzze da fòre
sòpe o’ mùsse teràte.
Senza mànghe ‘na rècchije,
né cchiù n’òmbre pellècchije,
tu me guàrde mutìgne
cùme a càne ca’ rògne.
Nu cuscìne patàne,
sarrà stàte de màgge,
putrusìne e furmàgge,
fòrse pùre de luglije
che ‘na sc’kàfe de àglije,
àcque e ùglije ‘ndo fùrne
aspettànne ca tùrne.
Sarr’agnìlle o crapètte,
vène fòrte ‘u suspètte,
ma te màgne lo stèsse
fùsse pùre ‘na gàtte.
àcce, fenòcchije, pastenáche e rafanìlle
- L’àcce: “Che bbèlle vìne che sàcce!”
- S’avutáje ‘u fenòcchije: “Jemcìnne a còcchije a còcchije!”
- Respunnije ‘a pastenáche: “Quìlli dúje stànne ‘mbriáche!”
- Decije ‘u rafanìlle: “Purtàte púre a mè, ca sò ‘u cchiù puverìlle!”.

‘A nòtte chepedànne
I fùche nùstre de ‘na vòte èrene ‘i pisciavennèlle,
‘i benghalìne, ‘i trak e ‘i bottandèrre,
quìste mo’ pàre ca vònne fa ‘na guèrre
ca se chenzùme pe cìle, màre e pùre ‘ndèrre.
L’ànne passàte, m’arrecòrde cùme fòsse aìre,
sòpe o’ balcòne a vedè i bumbardamènde,
sendèmme ìnde ‘na vòce, nenn’ère nu lamìnde:
“Bàste, m’arrènne, fenìtele che ‘stu turmìnde!!!”.
“Chi è stàte….!!??” facìje nanònne tutta sc’kàndàte
“…trasìme ìnde, quìste è ‘u diàvele, m’ambressiunàte!!”
“Cìtte nano’, matrò che càzze avràije capìte,
so’ quarant’ànne ca sì sòrde e pùre mùpe!!!
‘A vècchije si ère sòrde e mùpe,
ma sòle èsse quella vòce avève sendùte,
da sòtte ‘o stìpe che nu maccatùre jànghe
ascìje ‘u capetòne ancòre chijìne de farìna biànche,
senn’ère fujute ‘a sère da veggìlije
e mo’ se cunzegnàve preggiunìre,
decènne: “Quant’è brùtte a fa ‘u capetòne, che brùtte mestìre,
ma ca po’ aviva chiamà l’esèrcete, nu’ tenève mànghe a penzìre!!!”.

FOGGIA, NATALE 2012

Fògge de mennèzze ammandàte,
pàsse l'àngele e dìce: "Ch'è sàte!?"
Tòrne 'ndrète, tròve a Gesèppe
ca venève da Nazareth
cu Bommìne, 'a Madònne e nu ciùcce,
frìdde e fàme, senza refùgge:
"Sìnde a me màste Gesèppe,
là è nu pòste ca nen tènene lègge!
Va cchiù 'nnànze, cuntinue 'u trattùre,
truvarràije nu pòste secùre!!!".
E Gesèppe traguàrde 'a Madònne,
pàre dìce: " 'U Bommìne che dòrme!?
Nu merachele pe questa gènde
ca nen vède future e presènde,
damacìlle nu picùle aiùte,
che ce còste, 'a jurnàte è fenùte!!!"
'A Madònne àpre nu lìbbre,
sòpe a stàmpe "MIRACOLI" è scrìtte:
" A a a, B b b, C c Cana,
D d d, E e e, Fogliammìsc'ke e Fundàne,
mànche Fògge, l'avrànne zumbàte,
fàlle dòrmo o' criatùre Gesè… mo' è nàte!!!"

'A fatìche….
(…se chiàme checòzze, e a me nen m' 'ngòzze!!)
'Ccuitatateve nu pòche pe piacère,
avìte 'ncummenzàte 'stammatìne
...e mo', uhì, s'è fàtte sère,
nen tenìte né respètte e né criànze,
stàte bbòne vuije,
frecàte a chi li dòle 'a pànze!
E cri e cri e cri cuntinuamènde,
quèste nenn'è 'na mùseche,
è nu turmìnde!
Quìste jève decènnne 'na furmìche a 'na cecàle,
èsse purtàve n'àcene de gràne,
quèlla cantàve.
"Fermate quest'orchestra!!" decìje 'a cecàle
"Quìste du piàne de sòtte se lamèndene,
dìnne ca stànne màle!"
E fuije silènzije, mànghe nu campesànde,
facìje 'a furmìche: "Che pàce finalmènde,
mamma sànde!!"
"Cuntenuàme a fategà, ca vìrne arrìve,
quèste so' fàtte accussì,
nen se pigghijene currìve!!"
'A fatiche addevetàije pesànde,
e chi se lamemtàve
e chi se sentève stànghe,
u' vìrne tuzzuliàve arrète a' pòrte,
pi pòvere furmìche
s'appresentàve 'a fàme e pùre 'a mòrte.

“Maestro pìgghjie ‘mmàne ‘sta bacchètte!!”
decije ‘a furmìche
quànne se vedìije o’ strìtte,
“E’ mègghije a fategà in allegrìje
e no a sudà
e sta’ ca pecundrije!”
“Che nu sapìve!?” S’avutàije a’ cecàle,
“Ca Crìste nen c’ha fàtte
tùtte uguàle!”
“A te t’ha dàte ‘a fòrze pe carrià summènde,
a me ‘sti dòije scìlle
pe strumènde!!”
“Cuntinue a fategà, agghije pacìènze,
sòpe a ‘stu mùnne
nesciùne càmpe a fà credènze!”

RdS 07/2011
(Pure Gillian ha un’anima)

Zòmbe u’ matòne e ….

Sìme fàtte ‘ccùssì,
n’ vulìme sapè, che ce ne fòtte,
quàtte sc’kàffe ìnde o’ mùsse
e u’ varròne a la pòrte.

Chi è quèll’accùste!?
Qèlla sòpe sfastidije,
si, tenìme ògne còse,
ma n’ ce mànghe la ‘nvidije.

Vàsce e nìre ‘na vòte,
mànghe mo’ ca cresciùte,
pàre u’ tìmpe è passàte,
sèmpe ‘a stèssa sunàte.

Sètte vèle ‘a Madònne,
tre fiammèlle ‘e speràǹze,
duije sànde a prutègge
e che tand’abbundànze

ce dulìme de pànze.
Pùre u’ rìcche nen tène,
e chi è pòvere arrànge,
a la làmbe, a la làmbe, a chi mòre e chi càmbe.

Sìme fàtte de frèvele,
sìme fùnge de pàgghjie,
e de stàrce ammucciàte
nen ce mànche u’ curàgge.

Mo’ si zòmbe u’ cetrùle
cchiù nen tròve la vije,
e ‘ccussì ca u’ matòne
se l’è fàtte la suije.

(RdS/ 2011)

Problemi di coppia
E disse la Madonna a San Giuseppe:
“Sta vòte fà da sùle ije nen m’ha sènde!
Nen pàsse n’ànne ca nen rumàne ‘ncìnte,
vìde che fa, nen me decènne nìnde!”.
“Madonna mije e che amma èsse dìtte!”
Decije San Gesèppe sòtte a bòtte,
“Nen s’hànne vìste màije di quisti cose,
ije so’ u’ marìte e tu si’ ‘a spòse!”.
“I tìmpe ancòre nen se so’ fàtte pronte,
sìme arruàte sòle e’ corna ‘mbrònte,
ma u’ fàtte de sgravà da parta mije,
nen l’è decìde tu, l’adda decìde Ddije”
“Gese’, nìnde da fa, ije nen m’ammòcche,
mo’ vìde che pùre a mezzanòtte scòcche,
u’ vòve e u’ ciucciarìlle so’ già pronte,
fenèsce ca t’arredùce ‘mponda ‘mpònde!”
“Teh, ma stàije decènne averamènde!?
Tu vuje cagnà u’ mùnne, n’è u’ mumènde!
N’adda passà de àcque sòtte e pònde,
u’ sòle acàle e a lùne, avì, già spònde!”.
“Sìnde Gese’, chiudìmele ‘sta pràteche,
facìme ‘na còse….chessò, cchiù sempàteche,
quist’ànne l’adottàme u’ criatùre,
nen fàce nìnde si è grussetìlle e fòre mesùre!
Ce sparagnàme làtte, medecìne e ‘mbracatùre,
e vìde vìde ca facìme pùre ‘na bella fegùre!
Meh dàtte da fà, intànde ije aggiùste a’ nàche,
me vèste mègghije, me mètte ‘na cosa ‘ncàpe!”
Gesèppe ascènne ascènne ce jìjie penzànne,
turnàije arrète, Marije stève asciugànne i pànne,
“Marì” decije con aria pensierosa
“l’ànne ca vène amma fà ‘a stessa cosa!!??.
“Gese’, penzàme a mo’, ca po’ se vède…”
“No, è che m’è venùte nu penzìre bbùne, almène crède,
ca pe luà u’ càne a’ ràgge e ògne delòre de pànze,
facìme n’adoziòne, ma facìmele a distànze!”

Favole foggiane

‘A maèstre ‘u panarìlle
(La maestra del panierino)
Un vecchio e ormai desueto modo di dire, specialmente oggi che di scuole pubbliche e private, di ogni indirizzo, ordine e grado ne abbiamo tante. La nostra maestra, invece, quella del panierino, non aveva titoli e forse neanche predisposizione o vocazione, ma era solo una semplice donna del popolo che si elevava appena di una spanna sul suo restante mondo, sapeva appena leggere e far di

conto. A questo “modo di dire” ritrovato in un cassetto della mia memoria che l’amico Giuseppe D’Angelo, al secolo e in arte Pinuccio, ha involontariamente aperto, ne lego un altro: “ ‘A scòle ‘a Cevetèlle “ (la scuola della Civitella), che ricordo nelle sue varie forme ed occasioni di utilizzazione se non proprio in modo spregevole, almeno minimizzante, ridicolizzante: “Che sì jùte a Cevetèlle!?” (che sei andato a scuola alla Civitella?), a voler significare di aver imparato poco o niente. Ora io non so se questa scuola “Civitella”, o qualcosa di simile sia esistita veramente, certo è che a Foggia esiste una via con questo nome che porta ad un omonimo Largo, il tutto nelle prossimità di Via le Maestre, toponimo che ha tutt’altra genesi rispetto a come lo si può leggere oggi. Quindi, se qualcosa c’è stato di sicuro rispetto ad una scuola, alla sua ubicazione, può essere anche solo un caso questa contiguità toponomastica.Resta il fatto che il senso minimizzante dato alla scuola della Civitella, e l’improvvisazione della maestra del panierino, mi portano a farne un tutt’uno, o quanto meno a riscontrarne forti similitudini. Ma torniamo alla nostra maestra del panierino, è Rosa De Stasio, classe 1896, bisnonna, ramo materno, del nostro Pinuccio. Ce ne saranno state sicuramente altre a Foggia, nello stesso periodo di nonna Rosa, in altre epoche, luoghi, rioni, ma è già tanta la fortuna di averne “conosciuta” una: maestra Rosa, o meglio, come la conoscevano tutti: Rusenèlle ‘a maèstre ‘i criatùre. Pinuccio ricorda che il marito di nonna Rosa partì per la guerra, addetto alle comunicazioni, decorato, non tornò più. A nonna Rosa, allora giovane, restò un figlio a cui cambiò il nome dandogli quello del marito deceduto in guerra, Peppenìlle, e dovette inventarsi un modo di vivere e tirare avanti, che mutò secondo i cambi di residenza in città. Prima in Vico Troiano, prossimità Via Arpi, una specie di locanda dove preparava il desinare per i forestieri che venivano a trovare i ricoverati all’ospedale e alla maternità, da ultimo in Via San Severo s’inventò “maestra”. Teneva a bada in casa sua i bambini che nel “panariello” (cestino), chi lo aveva, portavano un po’ di merenda. Erano i figli più piccoli dei terrazzani del quartiere che glieli affidavano per esercitare la loro arte nomade della caccia, della raccolta delle erbe spontanee, nei periodi della coltivazione di piccoli campi a pisello o fave (i versurieri), della scerbatura o spigolatura del grano, Per tenerli buoni e interessati fino al ritorno dei genitori bisognava impegnare quei bambini con racconti, filastrocche, semplici giochi e qualche rudimento sui numeri e sulle lettere dell’alfabeto, chissà mai fosse servito in età scolare. E Pinuccio, foggianazzo, sentimentalone, memoria stoica della famiglia dice, riferendosi a nonna Rosa: “Alcune cose le ho dimenticate, ma questa no, perché a lezioni da nonna Rosa ci andavo anch’io”! e mi recita una piccola filastrocca:
A – tènghe a cacA’
E – vasino non c’E’
I – eccolo lI’
O – sòtte ‘o chemO’
U – Nen tènghe a fa’ chiU’
Questa era nonna Rosa, ‘a maèstre ‘u panarìlle, chissà quanti terrazzanelli hanno imparato le vocali con questo metodo. Le vocali, e forse i numeri fino a dieci, per quei tempi, già qualcosa.

DAI CASSETTI DELLA MEMORIA DI AUSER-FOGGIANTICA

Copioni teatrali

La Rivolta della Fame
Foggia - 1898

drammatizzazione di Raffaele de Seneen
DRAMMATIZZAZIONE – BROGLIACCIO (SOLO IN DIALETTO)
Sonoro - Canzone registrata a sfumare “Il feroce monarchico Bava” (due strofe)
Questo è quanto succede a Milano nel maggio del 1898, il gen. Bava Beccaris volge i cannoni verso la folla affamata e fa 80 morti e 450 feriti, per questo riceverà la Gran Croce dell’Ordine Militare dei Savoia ed un seggio al senato.

Al Sud la situazione è peggiore. Nel Tavoliere in particolare si sono susseguiti alcuni inverni rigidi più del solito, male annate in agricoltura, la guerra fra Spagna e Stati Uniti ha portato all'aumento del prezzo del pane.
Alla fame e alla richiesta di pane, in alcuni paesi della Capitanata, si risponde aprendo cucine pubbliche per i più bisognosi, viene incentivata la produzione di pane di terza qualità dal prezzo più accessibile.
A Foggia non c'è questa sensibilità, il problema non viene avvertito o è sottovalutato, finché la gene insorge. Non ci saranno morti e feriti, solo perché contrariamente al generale Bava Beccarsi, il comandante della truppa locale, il capitano Bonfanti non eseguirà l'ordine ricevuto di sparare sulla folla. Per questo sarà degradato e punito. Questi i metodi di valutazione dell'epoca. Ci saranno invece feriti, arresti e giudizi in tribunale, chiusura di giornali, sedi di partito e della Lega dei Ferrovieri.
I foggiani Ferdinando e Carlo Villani, padre e figlio, appartenenti ad una famiglia che poco ha scritto la storia di Foggia, ma molta ne ha trascritta comodamente seduta sul balcone di casa, a pancia piena, vedendola scorrere per le vie della città, a proposito di questo evento, come per altri similari, avrebbero scritto, se le loro cronache non si fossero fermate prima: "la marmaglia inferocita si placò a sera quando per le strade rombava il passo pesante dei pattuglioni militari".
Questi sono i prodromi che porteranno ad individuare e definire la Puglia e la Capitanata come "La terra degli eccidi cronici"
1° LETTORE
(basterebbe un vecchio scialle di lana sulle spalle)
Brrr, che frìdde!Facìmece u' 'sègne'a cròce e 'ncummenzàme stata ijurnàte. Avèssa appeccià u' vrascìre, e u' caravòne 'ndo' 'u vàche a pegghià? Cchiù tàrde agghija jì da Mechelòne, matrò me ne dàce nu pòche a credènze. E' scùre ancòre, màmme e che tìmpe! The, s'è 'vezete Turìlle. Meh maìrte mije mìnete fòre, e vìde ch'è fa: arrùbbe, accìde, o tròve na ijurnàte de fatìche. E' 'na settemàne ca jìme strengènne strengènne, mo' facìme cùme u' ciùcce Nannaròne, ca quànne s'emparàije a nen magnà cchiù, murii.
Qua nesciùne cchiù ce fàce credènze, Pasqualìne a' cantìne ne vòle sapè, Cettìne o' quaratìne mànghe, i criatùre aìre sère s'hànne jùte a còrche cchiù mùrte de fàme ca mùrte de sùnne. Fra pòche se svègliene, che l'agghia dà, che l'agghia dìce!
Che ne sàije tu, tu tene'ìsce ògne e ijùrne, te ne vàije 'a matìne e tùrne 'a sère, so' ije che me l'agghija vedè che 'sti quatte. Chi se àveze prìme se mètte 'i scarpe e l'àte rèstene scàveze, chi tène 'a frève, e tùtte e quatte 'ssemmègghijene liùne affàmate, dìnne sèmpe'a stèssa còse; mammà pàne, mammà pàne!!
Hànne raggiòne, ije nen pòzze sta tùtte 'na matenàte a dìce: "Durmìte ancòre, è ancòre nòtte, durmìte ca mo' vène l'àngele e ve mètte u' pàne sòtte o' cuscìne!?"
'Nen cià fàzze cchiù, me so' stancàte de 'sta vìte, pìgghje a quèlle, accuijìte a quill'àte, è mègghije a murì, va va tu ca qua pìrde sòle tìmpe, e vìde che fa.
Madònne, s'è svegliate Savenòlle, 'a peccenònne," dùrme a mammà, dùrme ch'è nòtte ancòre ,mo' te cànte 'na ninna-nànne". Pùre si te vulèsse fa 'na pupatèlle, nen ce stàce 'na polvere de zùcchere!
Pezzo di ninna nanna
Che guàrde, che àveze a fa 'a chepe, nen ce stàce nìnde (toccandosi i seni), 'sti mennùzze so' vesàzze vacante, pùzze asseccàte, so' asciutte cùma l'èsche, dùrme!
Altro pezzo di ninna – nanna
Madònne s'hànne svegliàte quill'àti fetìnde, mo' 'ngummènze 'a letanìije: pàne, pàne, pàne! Dùrmìte, dùrmìte, durmìte!!
(alzando e girando gli occhi in un punto - centro parete)
E pùre tu, Madònne d'Incurnàte, c'è vutàte 'i spàlle, nen t'arrecùrde de nuije, nuije nen sìme fìgghje a te cùme a l'àte! C'è 'bbanunàte, a chi ce l'agghija dìce, a chi m'agghija revòlge, qua pe tutta 'a strede è nu fìte de fàme! Madònne, quèlle chiàgne n'ata vòte!
(di corsa apre la porta del basso, si affaccia sulla strada)

Avàsteee! ‘Ndunè, Luiggiò, Senè, ascìte fòre, menàteve fòre, Cùnzì, Marì, è inùtele ca c’ammucciàme i’ còse, stìme tùtte ìnde a stèssa vàrche, tùtte tenìme fàme e i criatùre ce mòre ‘n’mbràzze. Qua c’amma dà ‘na mòsse, nen ce aiùte nesciùne, e u’ càne mòzzeche sèmpe o’ strazzàte!
§§ Entrano e si aggiungono le altre popolane, insieme cantano:
‘scìte fòre, scìte fòre vìcchije, giùvene e criatùre
‘scìte fòre scìte fòre zùppe, inabbele e cecàte
ce vònne fa murì, ce vònne fa murì dàtece u’ pàne
§§ Escono tutte, resta solo la 1^ popolana che legge
1^ POPOLANA
Chi so’!? So’ Ginètte Lagonìgre ‘a lavannàre, tènghe a marìteme ìnde o’ lìtte e cìnche figghije da sfamà. Signor giudice che jàte truànne da nuije pòvere femmenèlle, nuije tenìme i càzze pa chepe! Ije mo’ nen pàrle cchiù, vuije facete quìlle ca vulìte, che tènghe da pèrde, cchiù scùre da mèzzanòtte nen pòte èsse. Qua chi vène cumànne, e nuije stìme sèmpe ca pànze vacànde, ùne è rògne e l’àte è tìgne! E allòre, tìgne pe tìgne, mo’ me ‘n tìgne pur’ije, e ‘u sapìte che c’è da nùve….(FAI UN GESTO CON IL BRACCIO COME PER MANDARE A QUEL PAESE ED ESCI)
(La 1^ popolana esce - entra la 2^ popolana)
§§ La 2^ popolana legge (verso la fine si aggiungono tutte le altre – insieme cantano)
2^ POPOLANA
(un braccio infilato in un fazzoletto al collo)
Sono Annita Lafame, de nòme e de fàtte, àbbete o’ quarte ‘i Crùce, vènne cantatore, fronnammìsc’ke, lampasciùlle, quìlle ca pòrte marìteme Cenzìne da campàgne. Ma nen se vènne cchiù nìnde, ‘a gènde nen tène nu centèseme! Ce murìme da fàme, è luère ca stìme cchiù pulìte e reggestràte ìnde a’ chese, pùre i scarafùne hànne fàtte ‘a mappatèlle e se ne so’ jùte, nen tròvene cchiù nìnde ìnde o’ stepòne! Qua stìme facènne mesèrije e pèste chi se spogghije e chi se vèste! ‘Stu fàtte nen pòte jì annànze signo giudìce, qualcùne adda pruvvède, e si nu’ facìte vuije….’u facìme nuije!!
(entrano tutte – cantano)
‘scìte fòre, scìte fòre zìte, fàveze e ‘nzuràte,
scìte fòre scìte fòre prìvete , zocchèle e chernùte
Ce vònne fa murì……..
Fuori tutte – resta solo 3^ popolana
La 3^ popolana legge
3^ POPOLANA

(fatti una bella pancia, sei incinta)
Signor giudice so’ Nanèlla Casolàre, signor giudice fra quìnece ijùrne nàsce quist’àte, (BATTI LE MANI SULLA PANCIA) che l’agghija dìce, tùrne a venì!! Nenn’è u’ mumènde!? Pùre u’ pruvèrbije è deventàte busciàrde, dìce che a’ chese ‘i poverìlle nen mànchene màije stòzze, signor giudice… qua… né pàne, e mànghe stòzze de pàne. Qua è rumàste sc’kìtte ‘a felinije ‘mbàcce ‘e mùre!! ‘A fàme, signor giudice…’a fàme vuije n’ha canuscìte, ‘a fàme è chepe de ràgge!!!
(Poi, chinandoti un poco in avanti verso il pubblico e indicando con un dito una donna in prima fila fra i presenti)
Ginè, a mammà, tu sì a cchiù gròsse, abbàde ‘e criatùre, qua nen sapìme cùme vàce a fenèsce, qua c’arrèstene a tùtte quànte!!
4^ POPOLANA
(un fazzoletto in testa)
Ah, che avìte dìtte!! (MANO ALL’ORECCHIO) Avezàte ‘a vòce signor giudice so’ nu pòche sòrde!.... Gnorsì signor giudice sono ‘NcurantellaMariaMichelaGaetanaAddolorata Delli Carri. E si, l’agghija dìce tùtte ‘na bòtte, signor giudice, sennò me ne scòrde!! Tènghe settant’ànne, agghije cresciùte sei figghije e mo’ tènghe quàtte nepùte che me, ‘a màmme è mòrte, u’ pàdre stàce

carcerate, che fàzze, vi pòrte a' chesa vostre, vi scapelijàte vuije a tùtte e quàtte!!?? Ije nen cià fàzze cchiù, so' stanche de còrre apprìsse a lòre, quìste po' nen so' criatùre, so' lùpe, stanne sèmpe ca vocca apèrte, tènene 'a cialànghe! N'avàste pàne…quànne ce stàce, e sennò s'abbòttene d'àcque, e pùre l'àcque òste…'ddummannòte a l'acquarùle!!!
esce la 4^ popolana – entra la 5^ - Legge
5^ POPOLANA
(grembiule colorato) Cùme me chiàme!? So' Cenzolla Cròce, ma me chiàmene Vuttecèlle pecchè so' vàsce e chiène, ma nenn'è gràsse quìste (BATTI LE MANI ALL'ALTEZZA GIROVITA) signor giudice, è tùtte velène 'nzumulàte nu jùrne apprisse a l'àte, nu menùte apprìsse a l'àte, si ve muzzechèije… v'avvelène! E si, mo' 'a lassàmme pa' strede tutta quella gràzzije de ddije, e chi l'ha vìste maije tutta quella gràsce. Qua nu ijùrne stìme adiùne e l'àte pùre. 'A fàme, u' frìdde, 'i malatije, e che ne vulìte sapè vuije!!?? Mannàteme 'n galère, facìte che vulìte!
a fine lettura entrano tutte e cantano
Scìte fòre, scìte fòre 'nfàme, sbìrre e depravàte
Scìte fòre, scìte fòre ùmene libbere e carceràte
Ce vònne fa mùrì ….
Escono tutte – buio in sala – Voce imperiosa di fondo: "Fate entrare l'ultima imputata!!" - Mentre la protagonista accede sul palco e si accendono le luci
6^ POPOLANA
(Stai seduta fra il pubblico, 2^ fila, posiz. Centrale – voce sostenuta e arrabbiata - ti alzi e agitando un braccio e dici:)
Va, va zia Mo', cantacìlle tu u' calannarije, quìste stànne tùtte cu gràsse 'ngànne, ni' sànne i fàtte nùstre, 'i patiamìnde, e mànghe 'i vònne sapè!!
§§ 1°LETTORE al centro della scena - testa fasciata con fazzoletto bianco sporco sangue - vestito strappato possibilmente - una grossa pagnotta di pane stretta al petto, guarda fisso in un punto - legge
Gnorsì, signor giudice, so' Filomena Cicchetti, ma tùtte me chiàmene zia Mòneche, pecchè da criatùre mammà me vulève mannà de chepedepèzze… l'avèsse sentùte!! E cèrte ca so' ijùte dall'intèndènte a cercà u' pàne pi fìgghije mije, a lucculà 'a ràgge, 'a desperazzìone, 'a feme! No, 'nge stève 'ìnde o' grùppe, ije stève annànza a tùtte quànde, ca' banbìre da fàme 'mmàne, arravugghijàte a nu bastòne!! E po', e po' sìme jùte o' Munecìpije, e pa ràgge e pu fìte da fàme ca quìlle sentève, quìlle tùtte 'na bòtte e s'è dàte fùche da sùle! Si, pùre i putechìne du dàzzije se so' chijecàte e menàte chepesòttee annànze a nuije! E po', ìnde o vutta vùtte, chi suldàte arrète 'e spàlle, 'a pòrte 'u fùrne Cacasòtte, o' larghe Regnàne, s'è 'pèrte, e pùre quèlle du fùrne du Cìche, 'a chìse 'u Càrmene, 'ccùssi è 'ngummenzàte a scòrre pa strede pàne e farìne. 'A grazzije de Ddìje!! Pùre de fenèstre du mulìne La Capria, o' Pàrche Pìle e Cròce, chiuvève gràne e farìne, nuije nen tenèmme i 'mbrèlle, amma avezàte vennèlle e mandesìne (FAI MOSSA DI ALZARE GONNA O GREMBIULE) e se so' anchiùse!
Da nu pìzze ruciuliàvene pezzòtte de furmàgge pa' strede, 'a funtàne de Pùzze Retùnne menàve vìne e ugllije, ije…ije n'agghije capìte nìnde, vedève l'ucchije di criatùre affamàte, 'i tenève ìnde 'e rècchije ca cercàvene pàne. I Magazzìne Generàle 'sta vòte so' stàte generùse!! Chi l'ha màije vìste tanta gràsce! 'A rròbbe stepàte 'inde 'e magazzìne e nuije a murì de fàme…i criatùre signor giudice!!!
Me vulìte arrestà signor giudice, sèrve pe repusàreme nu pòche, sèrve a fàrme magnù doije vòte o' ijùrne, a nen sènte i criatùre ca cèrchene u' pàne, e po', 'na vòcche de mène a' chese fàce còmede. Però, cunzegnàte 'sta pagnòtte (LA MOSTRI PORTANDOLA AVANTI CON LE MANI) a lòre, 'e fìgghijr mije, a vico Buonfiglije, o' vàsce vintitrè….stasère, finalmènde, pònne magnà! (INSISTI CON VOCE SU PONNE MAGNA – TIPO SDEGNATA)!
§§ PAUSA – ENTRANO TUTTE
1°LETTORE che legge lentamente con enfasi
- Foggia, 28 aprile 1898, oggi è stata una giornata di grascia e di grazia, di urla e di protesta.

Finalmente, per un giorno, questo popolo ha alzato la testa. Sui giornali e nella storia resterà come la “La rivolta della fame”.
§§ - Avanzano tutte per un saluto finale

Con l'aiuto di Michele Frattulino è stata ricostruita questa filastrocca di cui conoscevo solo le ultime righe.

Lùna lùna nòve
Lùna lùna nòve,
mineme quatt’òve,
minamìlle nzìne,
quanne fazze ‘i tagliulìne.
Lùna lùna nòve,
nd’hagghie vìste angòre;
‘mo kè t’hagghie vìste,
salùteme a Ğğese Krìste.
Ğğese Krìste nda lu litte,
‘a Madonne méne ‘i kumbitte:
ùne a ttè, ùne a mmè,
l’ate ‘o fìgghie de lu rrè;
si lu rrè nne vòle kkiù,
magnatìlle tùtte tù.

05/2020

Filastrocche

àcce che bèlle v'ne che sàcce
àcce che bèlle v'ne che sàcce, se vutàije u' fenòcchije jimecìnne a còcchije a còcchije, respunnìje u' rafanìlle purtàte pùre a me ca so' poverìlle

Tìtte tìtte
Tìtte tìtte tìtte quìste è u' rùtte e dàmme u' rìtte!

09/2020

Ueh l'aulìve
Ueh l'aulìve ueh l'aulìve quant'è bèlle a fa' l'aulìve, li facìme a ùne a ùne jàme 'n gùle a lu padrùne (Vecchio canto di raccoglitrici di olive).

Proverbi e modi di dire

"E' ùne!", decìje quìlle ca cecàije l'ùcchije o' pàdre.